

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Павліченко Д. О.

Криворізький державний педагогічний університет,

dahabukaha02@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Н.М. Макаренко

Вступ. Тема даної наукової статті є однією з найбільш розповсюджених серед досліджень сучасних науковців. Вона вважається досить змістовною і складною, адже побудована на засадах як психології, так і педагогічних наук.

Метою нашої статті є теоретичне дослідження процесу формування особистості в контексті педагогічної діяльності.

Актуальність обраної теми обумовлюється нашою підготовкою до педагогічної діяльності, яка повинна базуватися на психолого-педагогічних знаннях. Дослідженням проблеми формування особистості у контексті педагогічної діяльності займаються як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Зокрема, Гі Лефрансуа досліджує прикладні аспекти формування особистості, Ірина Дубровська висвітлює проблемні моменти процесу формування, Наталя Токарева представляє ґрунтовне дослідження основ вікової та педагогічної психології. Також слід згадати А. А. Реана та С. Л. Рубінштейна, які залишили багату спадщину у вигляді чисельних праць, присвячених як загальним засадам психології, так і більш спеціалізованим напрямкам, серед яких формування особистості в контексті педагогічної діяльності [1; 2; 3].

Виклад основного матеріалу. Для початку варто звернутися до загальних (психологічних) закономірностей психічного розвитку особистості. Н. М. Токарева зазначає, що до таких належать: детермінованість, диференціація та інтеграція, поєднання процесів еволюції та інволюції, наступність розвитку, циклічність, гетерохронність (нерівномірність), сензитивність, кризовий характер окремих вікових періодів [1, с. 143]. Кожна з цих детермінацій впливає на розвиток особистості (наприклад,

детермінованість пов'язана з фізіологічним розвитком, а також визначається взаємодією з зовнішнім світом, що регулюється нервовою діяльністю. Це забезпечує якісні зміни як окремих психічних процесів, так і психіки в цілому).

Диференціація та інтеграція у розвитку, сутність яких полягає в подальшому розгалуженні і самовдосконаленні психічних форм відображення, призводить до структурних змін психіки. Як наслідок – виникають нові психічні якості і структури [1].

Циклічність розвитку визначається чергуванням фаз прискорення й уповільнення, тобто коли розвиток одних функцій прискорюється, розвиток інших в цей час уповільнюється (за Б. Ананьєвим). Вона властива як окремим психічним функціям особистості (пам'яті, мовленню, мисленню, увазі, інтелекту тощо) так і її загальному розвитку [4, с. 46].

Особливо важливо для майбутніх педагогів враховувати сензитивність розвитку. Сензитивні періоди характеризуються підвищеною чутливістю особистості, що сприяє утворенню в неї нових психічних властивостей, певної поведінки. Так, для вивчення іноземної мови найбільш сензитивний період до 5 років, розвитку творчих здібностей – до 6 років, теоретичного мислення у юнацькому віці. Дитина, яку не навчили говорити до трьох років, в майбутньому буде опановувати цими навичками, але вже з більшою для неї складністю, адже момент, найбільш сприятливий для цього, було втрачено.

Надзвичайно важливим у формуванні особистості слід вважати чергування стабільних і кризових періодів. Кризовий період характеризується різкими внутрішніми змінами особистості, і визначають характер її поведінки. Так нам відомі кризи «Я-сам», підліткова криза, криза середини життя. Вони хоч і мають різну причину виникнення, але потребують уважного ставлення до особистості у цей період. Кризи породжують ряд проблем особливо у підлітковому віці, що досліджувала Н. М. Макаренко [4]. В працях С. Л. Рубінштейна такі зміни психічного розвитку мають назву «перебудови особистості» [3].

Головні умови, що сприяють повноцінному і правильному формуванню і розвитку особистості досліджував Сергій Рубінштейн. Автор зазначав, що першою умовою розвитку є одночасне виокремлення особистості з оточуючого її середовища і збереження єдності з ним, адже «проникновение во внешнее объективное бытие неразрывно связано, как с обратной своей стороной, с развитием внутреннего психического плана деятельности» [3, с. 115]. Друга тенденція психічного розвитку безпосередньо пов'язана з першою і представлена у вигляді найпростіших сенсомоторних реакцій, які переходячи до предметного сприйняття та предметної дії, виокремлюються у відносно самостійну діяльність. Зростаюча диференціація сенсорних та моторних функцій являє собою другу умову психічного розвитку [3, с. 117].

Дуже важливу роль у формуванні особистості відіграють чинники, які за даними сучасних психологів, мають найбільший вплив на процес розвитку особистості. Серед них науковці (зокрема А. Реан) виокремлюють: біологічний, середовищний, та чинник активності особистості [2].

Біологічний чинник регулює розвиток особистості в залежності від генетичної запрограмованості. Він залежить від: спадковості, фізіологічних особливостей ВНД, задатків, анатомо-фізіологічних особливостей; характеру пренатального та ембріонального періоду, що передбачає врахування хвороб матері, характеру харчування, стреси, вживання алкоголю, наркотичних речовин і ліків, які вона приймала під час вагітності; процесу народження. Середовищний чинник також є важливим фактором психічного розвитку й умовно поділяється на: природно-географічне (вплив через види трудової діяльності, звичаї і традиції, обумовлені природнім середовищем); соціально-культурне (вплив через культуру, виховні та навчальні процеси); макросередовище (вплив суспільства у сукупності всіх його проявів); мікросередовище (вплив родини, близьких, друзів, мікрогрупи). Щодо активності особистості можна звернутись до визначення С. Л. Рубінштейна, який позначає його як усвідомлене перетворення довкілля, що є діяльністю [3, с. 39-41]. Також рушійними силами розвитку ми можемо назвати виникнення та

долання суперечностей, наприклад, між зміною провідної діяльності та рівнем психічного розвитку (наприклад, початок навчання у школі міг негативно впливати на дитину, яка була не готова до іншого режиму існування).

Також важливим для нас є основні методи, якими психологи та педагоги користуються в процесі формування особистості. С. Л. Рубінштейн [3, с. 43-57] виділяв 2 основні групи психодіагностичних методів, до яких відносяться: спостереження (самоспостереження) та експеримент (лабораторний, природний і психолого-педагогічний). Серед інших він виокремлював метод умовних рефлексів, прийоми вивчення продуктів діяльності, бесіду та анкетування. Саме за допомогою цих методів можна досконало вивчити індивідуально-типологічні властивості особистості для того, щоб побудувати результативну роботу з нею.

Наприклад, якщо вчитель буде знати про провідний канал сприймання інформації чи тип пам'яті дитини, йому буде простіше підібрати матеріал для уроку. Людині-візуалу, наприклад, потрібна наочна інформаційність, адже в нього домінує зорове сприйняття. Аудіал, навпаки, краще сприйматиме інформацію на слух, бо для нього властиве вербальне сприймання. Для людини-кінестетика важливою умовою засвоєння матеріалу слугуватиме наявність матеріальних об'єктів, безпосередньо пов'язаних із темою заняття, адже така людина сприймає інформацію на дотик.

Якщо вчитель має результати діагностичних досліджень щодо властивостей темпераменту, акцентуацій характеру дитини, він зможе отримати відповіді на питання, які гальмують освітній процес.

Висновки. Зважаючи на те, що ми тільки почали знайомитися з курсом психології (в он-лайн режимі), перший етап нашого дослідження полягає у вивченні науково-теоретичних джерел. Поглиблення знань з вікової та педагогічної психології дасть нам можливість вивчати особистість, шляхи, методи її формування. А. А. Реан зазначав: «Педагогическая деятельность – это деятельность специфичная, и главной ее особенностью является то, что основным предметом труда здесь является личность другого человека, формирующаяся личность, а потому – личность особо чувствительная к

различным социальным воздействиям, особо ранима и менее устойчива». А тому ми маємо дуже відповідально поставитися до створення належних умов для її розвитку та підбору методів, що забезпечать їй комфортне й безпечне проходження усіх стадій формування. Відомий психолог додавав: «Успешность межличностного взаимодействия и деятельности в профессиях социномического типа в существенной мере зависит от адекватного познания личности другого» [2, с. 99].

Література:

1. Токарева Н. М, Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник. Київ, 2017. 548с.
2. РеанА. А. Психология личности. Питер, 2016. 288с.
URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=55385&p=100 (дата звернення 12.02.2021)
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: Мастера психологии. Питер, 2002. -720 с.URL: http://yanko.lib.ru/books/psycho/rubinshteyn=osnovu_obzhey_psc.pdf (дата звернення 12.02.2021)
4. Макаренко Н.М. Сучасний погляд на проблеми українських та американських підлітків. Проблеми сучасної психології, 2015. Том 27. С.213-220.